

EGY KALLÓDÓ SZILÁGYSÁGI FALU

Írta: KOVÁCS KATONA JENŐ

Talán egy vidék sem tükrözi települési viszonyaival oly hiven a történelmi hányt-vetettséget, mint Erdély északi része: Partium. Az Érmellék párás síkságába lejtő hepehupákon román, magyar és sváb falvak sorakoznak egymás mellett, külsőre és belsőre egyaránt különbözőn. Jóléttől sugárzó, csúrszerű lakóházakban serény svábok laknak itt, szívós, igényesedő románok viaskodnak az ugarral alig pár kilométerrel odébb. Közöttük pedig itt is, ott is magyarok. Szétszórva és elvegyülve, vagy tömör falvakban, melyeket azonban élelnívó és etnográfiai sajátosságok tekintetében is világok választanak el egymástól. Keménykötésű, dolgos alföldi magyarok élnek, pirospozsgás, bicskázó községek és tengődő magyar falvak szomszédságában, legfeljebb egymás nyelvjárását gunyolva, az együvé tartozás alig észrevehető árnyalatával.

Bajos volna e másnemű táj kialakulását nyomon kísérni. A nagybirtokokra történt telepítéseket ugyanis nagyobbára a földesur izlése határozta meg s nyomát sem lelhetni valamely tervszerűségnek. A háborúk és járványok következtében elnéptelenedett, vagy nemritkán kihalt falvakba ennek következtében a legkülönbözőbb vidékekről hoztak telepeket. Ez a magyarázata a vidék népszámlálási adataiban gyakori ezres szaporulatoknak a 18. század elején. A telepesek tulnyomó része ebben az időben a Maros és Meszes tájáról való román, amint ezt nagyrészüik nevében is megőrizte, szinte egész falvak formájában a Meseánokból és Mureşánokból.

A nagyjából ugyanezen időre eső német telepítések azonban már nem nélkülözik ennyire a tervszerűséget. Lehetőség szerint zárt csoportot képeznek, többnyire kitűnő minőségű fekete földeken, mert amint azt a számukra annakidején biztosított különböző kedvezmények is tanúsítják, a cél az volt, hogy feltétlenül megragadjanak.

A magyar települések, de a telepítések is, jóval korábbi eredetűek. Pozitív adatok híján kolónia voltukat is inkább csak feltűnően eltérő alkatbeli és néprajzi sajátosságaik erősítik meg. Mint ilyenek, természetesen legtöbb bolygatásnak és zaklatásnak voltak kitéve a történet folyamán, annál inkább, mert nagyrészüik minden bizonnyal ezen a helyen vészelt át a török hadjáratokat is. Talán épp szórvány-jellegüknél fogva, egyedülvalóságukban azonban, ha lehet fokozottabban igyekeztek megtartani elválasztó sajátosságaikat s nemcsak a környező idegenfajúakkal, de egymás között sem keveredtek.

Mint minden általánosítás, bizonyára helytelen volna e táj magyar lakosságának minden bűnét és esetleges süllyedését kifejlett elszigetelődési hajlamának számlájára írni, bár vitathatatlan, hogy ebben a tekintetben ez az egyik legszámottevőbb tényező. Mert, ha nemzetpolitikai szempontból célszerű is az önellátásra való törekvés, eredményesen ez csak nagyobb homogén tömegek esetében állja meg a helyét. Szórványoknál egészen másképp van. A szűk körre való szorítózkodás és talajtalanság következtében előbb csak megkopnak, majd elcsenevészsednek a jellegzetességek. S minthogy mániákusan távol igyekeznek tartani maguktól mindent, ami nem ősi és nem az ővék, új elemek híján üres formává, élettelen külsőségekké válnak szokásaik, értéktelenné népművészetük, eredeti céljaik pontos ellentétévé. S hogy végül emberanyag tekintetében hova vezethet ez az elszigetelődés, különösen nem tökéletes fizikumú elődök esetében, azt a felsőszilágysági *Bogdánd* község példá-

jával próbálom megvilágítani.

A Szilágycseh-alsószopori út tengelytörő kottyanói mentén, Ady megénekelte hepehupák között, 12 kilométerre a legközelebbi vasútállomástól fekszik Bogdánd, vigasztalanul s egyben kiabálón cáfolva kávéházi szociológusainknak az erdélyi magyar faluról való elképzeléseit. Megkapó szépség, feledhetlenül a lélekbe ivódó élmény után hasztalan kutatnánk a vidéken. Hegynek és síkságnak szomorú keveréke a láthatár, a hegyvidékek függőleges s a síkságok vízszintes nagyszerűsége nélkül. Szegényszagot árasztó apró földcsávok, nyomoruságosan kicsi parcellák táncolnak szemünk előtt, melyek a dicső természetet, hol igazság szerint csak csodálkozó szemlélődés illetve meg bennünket, olyan nevetséges és bosszantó kontármunkává teszik, mntha nem is a Jóisten, hanem a járasszékhely ügyvédei teremtték volna. Rügysző galyak alatt megbuvó apró, vörös cserépfedelekekkel, nagy körültekintéssel ég felé óvakodó templomtoronnyal, lebukó nappal az agyagos halmok fölött giccs ez, olvasóm, közhelyhalmozás, hogy fel sem akasztanám szobám falára. Neve Bogdán szláv személynévnek a magyar helynévképző *d*-vel toldott alakja és semmi támpontunk arra hogy a környéken egyébként gyakori *d*-végződésű helységnevek (*Kövesd, Kamond, Hádád, Nédasd*) mögött a lakosság hiedelmének megfelelőleg tatár eredetű településeket keressünk.

Szintelen története a Nagy Lajost követő gyengekezű Mária királyasszony uralkodása alatt megejtett 1383. évi első határjárással kezdődik. Előbb teljességben a Kusalyi-Jakcsiak birtokát alkotja, később a Pázmány-családdal osztozkodnak rajta s ezidő alatt, hol kényszerből, hol halaszthatatlan velencei utazások miatt zálogosítják, iktatják és ftelik, míg végül 1703-ban a Wesselényiek kezére kerül.

Területe 1895-ben 3026 katasztrális hold, melyből szántó 1101, erdő 1283, rét 371, legelő 9, pár hold szőlőültetvény, a többi parlag. Az agrárreform és erdőirtások következtében azonban ez a terület a szomszédos nagybirtokok rovására egészben s a művelhető földek tekintetében is valamit gyarapodott. Minőségre nézve a termőtalaj gyenge.

Kerek számban 1200 lelket kitevő lakossága — az állami hivatalnokokat kivéve — szinmagyar, református vallású. A szektás *hívők* száma, akik pár évvel előbb gyülekezetük számára imaházat is építettek, alig közelíti meg a huszat. A környéken egyébként talán Bogdándon legkevésbé népes a „gyülekezet“. A különböző nevek alatt működő (adventisták, Jehova Isten tanúi), némely községben jelentékeny vallásos tömörülések azonban kissé naiv szegényember-nemzetköziségük ellenére sem képviselnek nemzetbontó erőt. Jámboran túrik a gyakori gunyolódást és zaklatást, azonosítják magukat idegen nemzetbeli társaikkal, akikkel sajtó útján tartanak fenn némi érintkezést (*Aranykorszak* c. folyóirat), de ezentúl éppen olyan magyarok ők is, mint a többiek. Legfeljebb kevésbé harciasak s ez a vonásuk a korai kereszténységhez teszi hasonlóvá közületeiket.

— Semmi konkrét okuk nincs a hitehagyásra — mondja egyébként velük kapcsolatban a község református papja — de egyrészt megtéveszti őket a szektárius vallások hamis demokráciája, másrészt egyéni lelki gondozás után vágyakoznak, amit mi, jóllehet törekszünk reá, éppen tömegegyház voltunknál fogva nem tudunk maradéktalanul megvalósítani.

Bár a háztartások számát később ismertető okokból bajos lenne pontosan megállapítani, a háztartásokra eső birtokok nagyságát 4.5-5 holdra tehetjük, ami tekintve, hogy a földek közepes termést is csak

nagyon jó éveken hoznak, elég alacsony átlag. A tényleges birtokmegosztás ettől függetlenül 30 és 0.5 hold, vagy még ennél is kisebb, rendszerint szőlő, gyümölcsös parcellák közt váltakozik és csak egyetlen embernek nincs ingatlana. Hogy ennek ellenére Bogdánd mégis szinte az osztály nélküli társadalom képét mutatja, annak magyarázata a szoros együvértartozásban, egymásrataltságra s végül a kiterjedt rokonságokban keresendő.

A község lóállománya számra és minőségre is jelentéktelen. Szarvasmarhaállománya hasonlóképp kicsi, háztartásonként 0.9-1 darab, ennek is tulnyomó része ökör. A tejfogyasztás következtetésül minimális. Igavonó állatnál nagyobbára az olcsó és igénytelen szamarat tartják, egyaránt felhasználva földmégmunkálásra s a környékbeli fakitermelő cégek fájának a rakodó állomáshoz való fuvarozására. Számottevő, de még említésre méltó háziiparuk sincs. Természetes, hogy különösen a szegényebb réteg ingatlan jövedelme ilyen körülmények között nem fedezi, egyébként alacsony szükségleteit. Leginkább alkalmi mezőgazdasági munkára állnak a közeli uradalmakba, de nemritkán, noha nem szívesen mennek és gyámoltalanságuk, valamint állhatatlan természetük miatt nem szívesen veszik őket, évre is elszegődnek. Évi javadalmazásuk a környéken helyek és munkakör szerint a következő mennyiségek között ingadozik: 1. 12 köböl kétszeres, 6 szekér fa, 1200 lej pénz, 500 lej lakásra, 24 kg. só, 1 véka paszuly, 1 pár bakancs, 1 katasztrális hold kukoricavetés. — 2. 12 hektó rozs, 6 hektó buza, 500 lej pénz, 20 kg. só, 1 magyar hold kukoricavetés, 100 négyzetöl kiskert föld, szabad galyszedés az erdőben, azonkívül vagy nyári legelő 10 malacnak, vagy 1 pár viselő csizma. Némely helyen évi 12 liter olaj, illetve egy választási malac járul ezekhez. Lényeges eltérés leginkább a készpénzfizetésnél mutatkozik, mely esetenként havi 30 lejre is csökkenhet. Az évi konvenció tényleges értéke ilymódon 6500-9500 lej között váltakozik.

Állatállományuk szegénysége folytán szántóföldjeiket sem nem trágyázhatják, sem nem művelhetik kellőképpen. Kezdetleges eszközökkel, kezdetleges parasztgazdálkodást folytatnak. Különösen rossz szénatermő éveken azonban a község közepes minőségű, többnyire lapályos helyről származó, sásos szénája is jelentékeny jövedelmet tesz, melyért a minden talpalattnyi földet kihasználó érmelléki gazdák 60-70 kilométerről is eljönnek télutón. Továbbá a már említett fafuvarozás s végül a szőlő és gyümölcs teszlik más természetű jövedelmüket. A szőlőnek javát még szüret előtt eladogatják. Gyékénysátoros szamárkaravánjaik gyümölcs és szőlőérés idején csoportosan igyekeznek a Nagykároly-i piacra s ha áruikat ott nem tudják eladni, néha két-három napig is kóborognak gyümölcsben szegényebb községek között, hogy karácsonyra hirmondónak sem marad gyümölcs a faluban. Ellenben „két borju is elfogy hetenként“ — dicsekedett egy fiatal gazda s emellett a szomszédos román községben egyidejűleg levágott ökör husát is mind a bogdándiak hordták el, a románok bőjtje miatt. Természetesen ez merő hivalkodás, mert a felnőtt lakosság fejenkénti átlagos napi husafogyasztása mindössze 15-20 gr.-nak felel meg.

Általános szempontból a falu szerencsére a valóságnál sokkal jobb képet mutat. Egyetlen valamirevaló uccája, a Szilágycseh-alsószopori országút mentén találunk két régebbi kuriaszerű kőoszlopos házat is. Többnek uccafelőli eresze alatt kezdetleges keresztmetszetű, azonos jellegű szalagszerűen vonuló frizek láthatók, figurális díszítés pedig (angyalfejcskéék) csak egyetlen oszlopos tornácú ház frontján lelhető fel s ez az ornamentika is minden valószínűség szerint későbbi eredetű.

A házak tulnyomóan cserepesek, kevés a szalmatető és alig pár kéménynélküli, ami a szomszéd román községben például igen gyakori. Stílus szempontjából talán a favázra valló és csak az okvetlenül szükségessé szorító építkezés miatt értéktelenek. A szalmatető házak szükségesszerűen magas s jellegzetességként nem kezelhető tetőzete mellett, a véggel uccára épített laposabb tetejű kétablakos házaké a hegemónia. Ezeknél nem ritka a megnősült fiu, vagy férjhezment lány számára utólag hozzáragasztott toldás sem. A nagyobb részt csak uccafelől, rendszerint rossz, de többnyire nem is létező kerítésektől eltekintve, a falu fehérre meszelt, élénk késsel díszített házsora első látásra nem bizalmatlan. Még a hiányzó kerítések is bizonyos nyíltságra, primitív, üde közösségérzésre engednek következtetni. A butorzat annál kiábrándítóbb. Agyagos trágyával tapasztott földes szobában háromfiókos „kaszli“ áll letakarva s a család reprezentatív csecsebecséivel, csészékkel, pléhskatulyákkal s talpukat vesztett talpas poharakkal telerakva, a két uccai ablak között. Kétoldalt vászonnal s olcsó, csúkos ágyneművel feltornyozott ágyak, azonkívül karosláda, előtte asztal, szék feltűnően kevés. A falakon néhol virágos cseréptányérok, ritkán fénykép, de látam cserépkályha-csempét is felakasztva, végül a tűzhely. A butorok kivétel nélkül vásárról valók, ethnográfiai sajátságokat hasztalan keressünk rajtuk.

Különösen télen — a tüzelés miatt — ebben az egyetlen szobában zajlik le egy öt-hattagú család, átmenetileg esetleg két emberpár, minden életmegnyilvánulása. Itt esznek, alusznak, fogadják a gyakori beszélgetőket és élük ki ösztöneiket. A háromszobás házak bejárójában a nyári tűzhellyel ellátott sütőkemence, hosszú, keskeny zsákokban a szegényes terményfőlség, szapulóeszközök s a vizes ibrik áll. A hátulsó szobában pedig a már házas fiu, vagy férjes lány lakik külön, vagy közös háztartásban az öregekkel s ez az, ami fölötté megnehezítene a háztartások pontos számának megállapítását.

A határozott építőkedv egyik s a tényleges lakásinség másik szélsősége között alig lehet közeputat találni. Azt hiszem, itt csak egyik komponensként vehető figyelembe az a kényszerítő körülmény, hogy szerencsétlen fekvése miatt a falunak alig van helye terjeszkedésre, a másik sokkal mélyebben, a lélekben keresendő s valószínűleg a fiuk gyámságtalanságának tudatalatti érzetéből fakad, mely makacsul ellenáll a szülői házhoz való kapcsolatok bármilyen formájú meglazulási lehetőségének. Valójában pedig nyomoruság, mely az egykori földesur szárnyai alatt faluvá emancipálódott jobbágyközösséget híven kíséri születése pillanatától. Toldoznak, tákolnak, suta félereszekbe ölve teremőkedvüket.

Viseletüket is két tényező határozza meg. Egyik feltűnő népművészeti, a másik hasonlókép' szembeszökő gazdasági szegénységük. Bár kevés a jel, lehet, hogy valaha fejlett népművészetük volt. Most olcsó pénzért vesztegetett piros csikos törülközőkön és konyharuhákon kívül semmit nem produkálnak eladásra. S ha hitelt adhatunk a Bogdánd-környéki székel telepítésekről való felfogásnak, a két vidék általános képe között jelenleg fennálló, feltűnő eltérés, materialisztikus okokon túl főleg az előbb említett talajtalanságra utal, a környezet-elmélet helyességét s végül azt a tényt igazolja, hogy főuraink a történelem folyamán nagyon sok ízben találták drágának a magyar munkaerőt.

A férfiak ruházata széleskarimájú fekete kalapból, néha színes gombokkal díszített gyolcs, vagy vászon ingből, pirosszegélyű, esetleg piros-zöld virágdíszítéssel ellátott mellényből, fekete, báránybörgalléros

kabátból, nadrágból és csizmából áll. A nők bluzát, ha nem készenvett anyagból készül, egyszerű szerkezetű virágminták díszítik. Ehhez piros, vagy zöldszerű zsinóros mellényke tartozik, élénkpiros, vagy rozsa-szerű mintás sokráncú szoknya s különösen az utóbbi időkben leginkább cipő. Hajukat a lányok hátravetett fonatokban, az asszonyok kontyban viselik, melybe széles szarúfűt tűznek. Kendővel lekötvé ez a fejnek sajátságos szögletes karaktert ad. Kisebb eltérésekkel egyébként ugyanilyen a környező magyar falvak viselete is.

A községben két tantermes református felekezeti iskola működik. A szövetkezet az utolsó két évig, melyekben 10, illetőleg 9000 lejes hasznót mutatott ki, kisebb-nagyobb ráfizetéssel zárt. Pál Károly református pap megszervezt ezenkívül a községben egy állatbiztosító egyesületet, mely az elpusztult állatok teljes értékét, eleinte egy nap alatt visszatérítette. A kolumbácsi legyeknek a környéken való pusztítása idején azonban az állatok gyakori elhullásával párhuzamosan, a többnyire szabályszerűen kártalanított tagok nagyrésze is elhullott. Ennek ellenére az egyesület fennáll s gyengülése mindössze annyiban tapasztalható, hogy a károsult gazdák kártalanítása néha egy hétig is késik.

Talán mert szőlőjük javát még szüret előtt leszedik és eladogatják, a lakosság vérmérsékletével és testi alkatával különben is ellenkező iszákosságnak, verekedésnek és késelésnek alig van tere. Nyári munkaidő alatt a vasárnapi táncok, télen a fonók szolgáltatják a szórakozást. A fonóházakban szövődnek és erősödnek meg egyébként a falu fiataljai között azok a gyengéd kapcsolatok is, melyek végül a jellemző *lánypáshoz* vezetnek. A lánypáshoz vonatkozóan, bár eredete minden valószínűség szerint történelmi időkben keresendő, nem találtam adatokat. *Petri Mór*, aki Szilágymegyeről írott ötkötetes monográfiájában külön részt szentel a népszokásoknak, említést sem tesz róla.

A lánypáshoz célja az esetleg ellenkező szülők akaratának intézményesített kijátszása és befejezett tények elé való állítása. Technikája pedig, hogy a legényfiu választottját, akivel errenézve előzetesen megegyezett, késő éjszaka egyszerűen hazaviszi a szülői házhoz. Ott, ha keletlenül is, de előzékenyen nászagyat készítenek a fiataloknak s másnap az új asszonyt, aki rendes családtagként kedvese házában marad „felkontyolják“. Minthogy azonban a legény, becsületének megóvása végett rendszerint még katonának állása előtt biztosítja párját, az együttélés a leszerelés utáni hivatalos házasságkötésig kölcsönös megegyezésen alapul és próbajelleggel áll fenn, mely idő alatt, ha a fiatalok belátnák, hogy nem egymáshoz valók, minden további nélkül s főleg költségmentesen felbonthatják azt. Hogy ennek ellenére a házasságon kívül született gyermekek száma igen kicsi, az nem annyira a fogamzás megelőzését, vagy megakadályozását illető fejlett technikájuknak köszönhető, amit egyébként a szokatlanul magas születési index is cáfol, hanem inkább annak az egyszerű ténynek, hogy ha a kilencedik hónapban is, de végső esetben mégis csak a pap elé áll a fiatal pár, aki zokszó nélkül esketi össze őket. Bizonyára ez eredményezi különben a tiltott házasságelőtti nemi élet fogalmának teljes elmosódását s magyarázza meg, hogy a különösen tavasszal, mintegy a mezei munka elől való szökésképpen csapatostól cselédnek álló bogdándi lányok miért nem szigorú erkölcsi híresek a vidéken. A sajnálatos s a feltűnő százalékban tuberkulotikus lakosságnak szinte szemmel látható elcsenevését elősegítő körülmények között azonban van ennél nagyobb jelentőségű: tudniillik szigorúan egymásba házasodnak s csak a „nagyon alávaló“ hoz magának asszonyt idegen helyről. A szellemileg és fizikailag egyaránt gyengemi-

nőségű utódok mellett ugyane tényből következő vezetéknevhányon — melyek között egyébként mindössze hármat (*Tatár, Kürti, Sárándi*) találunk a község Wesselényi-birtokba kerülése idején összeirt jobbágynevekből — hivatalos célokra közbeiktatott betűkkel (Nagy D. László), a köznapi használatban pedig gunyvevekkel (Bakzó, Bütykös) segítenek. 1200 ember egyetlen nagy, beteg családként kallódik itt a szegénység és felvilágosulatlanlás kutyaszoritójában, megváltásra várva. Sorsáért az erdélyi magyarság hivatalos tényezői felelősek, kik az idestova négy év előtti választások alkalmával jártak itt utoljára s minden valószínűség szerint szavazatszedés céljából jönnek el megint.

Társadalomrajzának letragikusabb fejezetét kétségtelenül népmozgalmi statisztikája teszi. Ha figyelembe vesszük, hogy gyermekhalandóság tekintetében tizenkilenc európai állam közül a legrosszabbak vagyunk, nem lehetünk elragadtatva egészségkultúránktól. Bogdánd néha 3.0 ezrelékkal is az országos átlag alatt mozgó szaporodási indexe azonban nemcsak valóban primitív higiéniai körülményeire s az ezzel kapcsolatos csecsemőhalandóságra mutat rá, hanem szinte kényszerítőleg a tüdőbetegek nagyobb halálozási átlagára tereli a figyelmet. A közeli túlnyomóan román lakosságú Alsószoporét néha 15.0 ezrelékkal is meghaladó hatalmas születési arányszáma ilyenformán szinte céltalan és sajnálatraméltó erőlködésnek tűnik, mert az ujszülöttek, ha hamarjában nem is pusztulnak el, huszéves korukra már „nem győzik magukat levegővel“ s életben maradva sem képesek intenzív munkára, vagy éppen rendkívüli teljesítményekre. Mivel gazdasági lehetőségeik a határ nagyságában, állatállományukban, hiányzó munkakedvükben és alacsony munkabírásukban könyörtelenül adottak, céltalan lenne ezeknek bármilyen formájú fokozásával kísérletezni. A segítség egyetlen módja az intenzív egészségügyi felvilágosítás s a táplálkozás megváltoztatására, a fokozott tej- és gyümölcsfogyasztásra való rábeszélés lehet. Orvos mintegy 10-12 kilométerre van s emiatt kiszállása főleg a szegényebek számára fölötte költséges. Nem nagyon súlyos esetekben aztán többnyire várnak, míg legalább két, vagy hármuk között oszolhatik meg az orvos tiszteletdíja. Felmerült ugyan az az egyébként nagyon helyes terv is, hogy az egyházközség bizonyos meghatározott havi fizetség ellenében megállapodást köt egyik környékbeli orvossal, aki hetenként egy napra kijönne a faluba, ingyenes orvosi kezelésben részesíteni az erre rászorulókat, azonkívüli orvosi felvilágosító munkát végezne. A kitűnő terv azonban egyelőre, sajnos, csak terv...

Bogdánd népmozgalmának megvilágítására szolgáljon az alábbi összehasonlítás:

	Születés	Halálozás	Szaporulat
	ezrekben		
1935 Románia. Országos átlag	30.7	21.1	9.6
1935 Románia. Falusi átlag	33.0	21.5	11.5
1935 Bogdánd	38.3	29.1	9.2
1935 Alsószopor	22.77	12.1	10.0
1936 Románia. Országos átlag	31.5	20.1	11.4
1936 Bogdánd	30.0	21.6	8.4
1936 Alsószopor	22.2	15.5	6.7

Ez a lassú, de biztos degenerálódás lejtőjén álló nép az utóbbi három évtizedben, mely idő alatt egyetlen intellektuelt adott, vágyakban és teljesítményekben sosem szárnyalta túl a lánylopások paraszti bravurjait. Fölfelétörékvés, lendület és életkedv nélkül éli elszigetelt, morbid életét, beteg, törődött és beletörődő. A lelketlen munkáltatóját több-

izben istenesen elpüfölő Ludas Matyi szelleme nem lelhet talajra itt, ahol borközi pusmogásban oldódik fel az elégedetlenség és erőtlen szájaszkodásban fullad el a sértés. Kissé hajlott és betegesen lágy megjelenésük is az önbizalom és „kiállítás“ minden ismérve nélkül való, miáltal még általános becsületességük is inkább gyávaságnak, mint erénynek tűnik. Lányságukat nagyobbára cselédsorban töltő asszonyaik e tekintetben valamennyire elűtnek tőlük. Kackiások, szaporabeszédűek, nagyszájúak, izgók-mozgók, de dolgozni nemigen szeretnek ők sem. Segítenek ugyan a mezei munkáknál kapálásban, marokszedésben, szénagyűjtésben, azonkívül télen a fonókban megfonják, majd megszövik és minél kevesebb munkát igénylő diszitással látják el kendertermésüket s alig várják, hogy tavaszodjék, mikor gyermekeiket babusgatva, tereferélve, vagy az elhaladókat bámulva faluhosszat kiülhetnek a kapuk előtti kövekre, árokpartra, vagy hidra s élhetik kedvelt társadalmi életüket, míg felhajtott szoknyáik miatt hólyaghurutban meg nem betegednek.

Elhagyatva és lassu halállal eljegyezve áll a falu, pedig nem vagyunk túlságosan gazdagok s ha egyébre nem, sápadt arcú, esendő népének fejlett és fejleszhető közösségérzetére, mely a mult évben két tűzkárosult gazda házát építette fel közadakozásból és közmunkával, kisebbségi sorban nagy szükség lenne. S a sürgős segítség halaszthatatlanságával szemben a valóság, hogy a bomlasztó és megbénító körülmények tragikus zürzavarával a faluban társtalanul magárahagyva egyetlen ember hadakozik: a pap.

1937 április 15.-én hat kis bogdándi feküdt szapuló székeken és egyéb alkalmatosságokon felravatalozva. Előző nap négyet temettek. A harang szüntelenül zug s riadt tekintetű, ünneplőbe öltözött emberek ácsorognak az uccán.

— Pepecs, pepecs — ismételtetik, sajtáságos nyelvjárásuk szerint mélyítve a magánhangzókat.

A váratlanul fellépett és egészségesebb vidékeken megfelelő kezelési szabályok betartása mellett rendszerint enyhe lefolyású kanyarójárvány ekkor már 18 gyereket vitt sirba és javában dühöngött. Egyetlen nagy kórház volt a falu. Mindenütt pepecses gyerekek, egészen kicsik, nagyobbak és voltak házak, ahol az egymásutáni napokon két gyerek halt már meg s a harmadik is magas lázzal eszméletlenül feküdt durvaváson ágyneműje között.

A kanyaró megdöbbszentően nagy pusztítása egyébként a szervezet lecsökkent ellenállóképességével magyarázható itt, melyet a hosszantartó, magas láz erősen próbára tesz. S ami bogdándi viszonylatban még sokkal szomorúbb, tartama alatt rendszerint aktiválódik a lappangó tuberkulózis, a betegség tüdőgyulladásba hajlik át s feltétlenül elviszi csenevész áldozatát.

Az égen pizkosszürke áprilisi felhők kóvályognak, nagyszerű céltalansággal új élet fakad erdőn-mezőn s a hálátlan szántóföldeket most milliomodszor termékenyíti meg ember és barom savanyú izzadságszaga. Féleresztes, szalmás színekben hulladékdeszkából sajátkezűleg összeácsolt kis deszkakoporsók vigyorognak a faragólábakon. Az illendőség miatt majd kék porfestékekkel fogják befesteni a temetésre. Harmadik már sokhelyen és nincsen pénz készen vett koporsóra. Itt is, ott is asztalt, lócákat raknak ki az udvarra, temetésre készülődnek. Fehérruhás, fekete kendős lányok, széles pasztelzöld szalaggal körültűzött kalapokban, fényescsizmájú, feketeruhás legények forgolódnak szótlan beletörődéssel. Máshol, a többnyire csak ilyen alkalommal kitárt ablakok jelzik, hogy már kivitték a halottat. Riadt, tanácskérő emberektől sokszor

feltartóztatva, végül megérkezik a pap és a kántor. Könnyfakasztó halotti prédikációra nincs szükség most, megdöbbenve, kétségbeesetten sir belül az egész falu. Halott, vagy szörnyű kinok között reménytelenül fetregő kis Lencik, Bálintok és Rózsák, vajjon ki a felelős értelmetlen szenvedésekért?

Aztán a jajveszékelő s egyre a koporsó felé kapkodó anyával, lassan, tempósan indult el a temetési menet, néhány másodpercre feltartóztatva a gyér szembejövőket. S lehet, a szemlélő volt hibás, hogy számára az uton leszegzett fővel ernyedten menetelő kis csoport a magyar falu sorsának szimbólumává lényegült, míg lágyhangsorú temetési énekük panaszos melódiája visszhangtalanul szertefoszlott a zöldelő halmok felett.

„VISSZA A TETT SZINHELYÉRE“

Irta: MÉLIUSZ JÓZSEF

A „vissza a tett színhelyére“ nemcsak Dosztojevszkij figuráit és a kavargó tudatú bünözőket hajtja, hanem az élet derültebb vonatkozásai-ban szinte mindenkit. Így vágyakozik bizonyos korban a férfi ifjúsága színhelyeire, városok és utcák után, a légkörbe, melynek hűvösségét vagy izzását talán végleg magában hordozza. Ennek a kényszernek beteljesedése számomra ezuttal azzal a tanulsággal járt, hogy a valóság az emlékezésnél sokkalta szebb.

Fiatal életem egy gyönyörű esztendejét, talán a legszebbet köszönhetem Zürichnek. A romantika, a tanulás és a humanista eszmélkedés esztendeje volt az az év. A romantika elpárolgott, mint a Zürichbergről reggelente felszálló lilás köd. A tanulásnak néha hasznát vehetem. A humanizmus ellenben átvészelte bennem azokat az időket is, amikor osztályom igazi arcával való találkozásomban, osztályom eszményeivel együtt a humanizmust is faképnél véltem hagyni. És ma talán Zürichnek mondok köszönetet, Zwinglinek: Rotterdami Erasmus tanítványának, a leghumanistább reformátornak, akinek akaratos, változtató szellemével naponta találkoztam az egyetem falai között, — néki e késői köszönettel talán valóban tartozom is — hogy az emberi nem és a társadalom kisémmizettjeinek jobb jövőjében rendíthetetlenül hiszek.

Nem volnék őszinte, ha nem vallanám be magamnak, hogy akkor Zürichben az első nagy érzelmi megrendülések és az első férfiúi szenvedélykitörések a tóparti húsos virágú magnóliafák lombjai alatt értek s a Dolder erdős rejtekein.

Jól esik hát fürgén leugrani a vonat lépcsőjéről és este, ahogy érkezem, fölfutni az egyetemi uccára, becsengetni a ház kapuján, ahol egy évig laktam és ahol a manzard-szoba ablakán, zord napokon és kisértes éjszakákon hó meg eső egyaránt beesett, becsengetni és megkérdeni, hogy a padlásszoba kiadó-e.

A háziasszony — Istenem, hogy megvénült — furcsálólág rázza őszbeborult, kontyos fejét, figyelő arcomat, valami különös, ismerős kifejezést vél rajta felfedezni, végül is ráncolt homlokkal becsukja előttem az ajtót:

— A manzardszoba nem kiadó.

Igen, a dolgok megváltoztak.

Reggel sietve, frissen indulok kedvenc tanárom lakására, nyakken-